

Ernst Bloch: Espai per a la Utopia. Un projecte de Francesc Abad, 2010 - 2017

Silvia Mazzini

Filòsofa i graduada en ciències del teatre, cofundadora del projecte cultural “Teatro futuribile” a Ghedi (Italia)

Concepció i direcció del projecte: **Francesc Abad**

Assessorament filosòfic: **Claudia Kalász**

Edició i so: **Adolf Alcañíz**

Càmera: **Adolf Alcañíz**

Lloc i dia de l'entrevista: **Berlin, ICI, 8-2-2011**

Traducció de l'alemany: **Carme Gala**

© del contingut de l'entrevista: **Silvia Mazzini**

El teatre com a espai públic per a la utopia amb potencialitat real [#00:00:04-1#](#)

La fantasia i la utopia eren uns referents realment importants per a nosaltres. La idea era no prendre's la realitat com tots afirmen que és. Com diu Bloch, la realitat és una cosa que té moltes possibilitats. I això era molt important per a nosaltres, per entendre més clarament el nostre somni, és a dir, el que volíem. En aquest sentit, la utopia de Bloch era molt important. No ens sentíem solament uns somiadors perquè pensàvem que no podíem quedar-nos somiant, ja no érem adolescents. Havíem de construir alguna cosa per a la societat. I hi havia aquesta idea: que la utopia concreta pot tenir veritablement les seves arrels en la realitat.

Es pot mostrar que és una cosa que ja existeix, només cal fixar-s'hi. I s'ha de tenir el valor d'extreure-ho de la realitat. Pensàvem que el teatre en aquest sentit és realment polític. Coincideix talment amb la idea política de Bloch o, també, amb la seva concepció d'art polític. Teatre políticament compromès no pas en el sentit que propagui idees polítiques, sinó que és fet per la *polis*, per una comunitat, per una ciutat. En aquest sentit, el teatre esdevé realment un escenari, una àgora, com el professor Koch em va aconsellar després d'haver llegit el meu “Manifesto per un teatro futuribile”. Com una àgora on tothom es pot trobar i donar el seu parer en una espècie de diàleg. Com fer-ho al teatre? Ens vam inspirar en diverses teories, no solament en Bloch.

Naturalment, sempre hi havia la idea que es tractava d'una utopia: calia canviar alguna cosa. Perquè “manca alguna cosa”, com diu Bloch. Sentíem aquesta necessitat. En alemany no es pot expressar com ho dic en italià, ja que “sogno” vol dir somni i “bisogno” necessitat. En això ens vam basar: és un somni i una necessitat, una doble necessitat: “bi-sogno”, o sigui, dues vegades somni. Significa que realment és una necessitat forta. I la nostra necessitat era canviar el teatre tal com era. Amb una doble intenció. D'una banda, pel fet que a Itàlia es finança gairebé una sola mena de teatre (a tot arreu, però a Itàlia és més marcat). Hi ha realment només una cultura teatral oficial, que és la clàssica, el gran teatre. Es finança el teatre reconegut. Als altres teatres, on la gent pot participar més i hi

veu reflectits els seus problemes, se'ls presta menys atenció, tot i que n'hi ha molts, d'aquests teatres. Sovint, la seva feina no es considera art. Aquesta era una de les intencions: realitzar una nova forma de teatre que no fos d'una única mena, un "bi-sogno". Buscar una diversitat de modes d'expressió, múltiples.

L'altra intenció era efectivament política en si. Entendre el teatre com un mitjà d'expressió important de la gent (sense que fos *theatrum mundi*, la societat com a teatre). Entendre'l com un lloc on tothom es troba, on tothom aporta elements de la seva vida –en aquests elements incloc també el cos–, per tal de construir una nova comunitat. Aquesta era la nostra utopia.

Un escenari per als somnis i les necessitats desatesos #00:04:12-1#

Aquí també vam tornar a agafar les idees de Bloch, amb una mena de corrent fred (segons Bloch, el marxisme té un corrent fred i un de calent). El corrent fred és l'anàlisi de la situació tal com és. No en el sentit d'una realitat plana, perquè també s'han de veure les tendències i latències que hi ha en la realitat, però sovint no s'escolten. Benjamin en diria "la història dels perdedors". Bloch, amb les seves "*Petjades*", parteix del mateix. És a dir, primer cal una anàlisi (corrent fred): què és la realitat? Però la realitat és plena de somnis que sovint no escolta ningú o tan sols es consideren il·lusoris. Nosaltres pensàvem prendre'ns seriosament aquests somnis, els nostres, però també els dels altres. I el teatre és un lloc important per a això. Al teatre, tots els qui són dalt l'escenari tenen la mateixa dignitat, la mateixa importància, i no solament els qui són a l'escenari. El qui és rere l'escenari, el qui és rere la càmera, el qui fa el decorat, el qui organitza una representació, el qui controla les entrades del públic, tots hi fan un paper i tots poden aportar-hi les seves capacitats. En aquest sentit, per a nosaltres el teatre era una obra d'art total que pot ser d'allò més democràtica i on tothom pot aportar els seus somnis i les seves capacitats, latències i potencialitats. En aquest caràcter altament democràtic, hi vàiem un mitjà. La capacitat artística ve després. Primer es tractava d'aportar-hi les capacitats de cadascú, els somnis i també els problemes.

Aquest era un punt important de la nostra idea: formar una comunitat basada gairebé exclusivament en el principi de voler escoltar els altres. Per això vaig pensar en els principis de Gianni Vattimo, p. ex. el diàleg, entès no solament com a mitjà sinó també com a actitud ètica, com una norma de la democràcia. El diàleg entès com l'atenció prestada a tothom, a la realitat amb les seves latències, però també a la gent amb els seus somnis, aquesta és l'única regla del nostre teatre. Les persones formen aquesta comunitat i, en el fons, només comparteixen aquesta regla i el somni de poder canviar alguna cosa. Una altra font d'inspiració important per a nosaltres, a més de Bloch i Vattimo, era la idea, cada cop més estesa, del *community theater*. Significa que tothom pot participar en aquest "esdeveniment democràtic", per dir-ho així. Es tracta més aviat d'una comunitat democràtica que no pas d'una societat perquè s'hi fa una cosa conjuntament. La idea del *community theater* ens va arribar a través de Claudio Bernardi, professor de teatre i antropologia a la Universitat Cattolica de Milà i Brescia, al nord d'Itàlia. Ell ens va ensenyar molts recursos pràctics i exemples d'aquest *community theater*.

A més a més, Augusto Boal era un gran model, amb el seu "*Teatro do*

Oprimido". També era molt important per a nosaltres. I aquí tornem a trobar vincles amb el pensar de Bloch, el pensament utòpic, i també amb Vattimo. Què és el "teatre dels oprimits"? Com deia Benjamin: l'única història percebuda que s'ensenya a l'escola és la dels guanyadors. Ells decideixen què s'ha d'explicar i com, o sigui, què és la veritat, què ha passat. Aquesta és la història dels guanyadors. Però, per a nosaltres, no és l'única història. Per a nosaltres, la història dels perdedors compta. Una altra influència important va ser la de l'artista italià Pier Paolo Pasolini (artista és poc, perquè va fer moltes coses). Pasolini tenia la vocació d'ocupar-se dels perdedors, dels elements que no s'expliquen. L'art també pot fer una contribució per als perdedors. La utopia la trobem sovint (no únicament) en els grans perdedors, per dir-ho d'una manera digna. No solament en ells, però sovint, perquè molts elements d'aquesta història dels perdedors s'han perdut o corren el risc de perdre's. El teatre dels oprimits busca aquests elements en el passat, en els rastres de la història que encara queden. Perquè en la realitat hi ha latències, tendències, efervescències i elements del passat a què no s'ha prestat atenció. Augusto Boal, amb el seu "Teatro do Oprimido", ho volia posar en escena perquè aquests elements es tornessin a tenir més en compte.

L'art com a laboratori de les possibilitats #00:10:47-4#

Què passa al "teatre de l'oprimit"? Doncs que a l'escenari es presenta una situació, un problema, i el públic hi participa, puja a l'escenari i pot proposar una solució. Aquí vaig veure una realització de les idees de Bloch: agafar una tendència i entendre l'art, com diu Bloch, com a "laboratori de les possibilitats". De manera que tenim una possibilitat, i l'art fa sortir aquestes tendències i possibilitats i exposa com podria ser. En aspecte positiu i negatiu. O sigui, hi ha un problema. I aquesta categoria del "com si" (que no solament va tractar Bloch, és clar) fa possible actuar com si hagués succeït així. Per exemple: som en un bar i mirem què passaria si hi entrés algú. Això passa a l'escenari i algú del públic hi intervé. Un problema, ara molt gran a Itàlia, és el cas dels estrangers, no sols pel que fa la legislació (després ja en parlaré). Què passa quan un estranger no troba cap lloc on viure a causa de la discriminació? Algú del públic potser té una solució i entra en aquesta situació encara virtual, però també real, i tracta de canviar-la. El públic i aquesta mateixa persona veuen què podria passar si s'exposés aquesta tendència. És molt efectiu, perquè el teatre pot fer realment una gran aportació al diàleg.

Primer es crea un diàleg quan algú del públic va a l'escenari a proposar una solució. Després de la representació de les possibles tendències, es parla amb el públic: "Mira, això podria passar d'aquesta manera... i també podria crear altres problemes..." "Cert". Com que també s'hi poden canviar alguns elements, algú torna a pujar a l'escenari i canvia la situació. Es fan propostes. L'avantatge d'aquest "laboratori de les possibilitats" és que no t'hi jugues la vida. Inicialment no calen grans canvis de les lleis o la constitució. Primer s'assaja sense riscos reals. Tot és virtual i, durant el procés, encara es pot modificar. Això és una gran aportació democràtica i un gran avantatge que es podria traslladar a l'esfera política. Augusto Boal va fer una cosa semblant. Acabo de parlar de lleis: doncs

aquesta forma de teatre també s'anomena "teatre legislatiu".

Però, en el cas de Bloch, jo encara hi veia més clarament l'abast de la utopia concreta, que el projecte de Boal i el *community theater* ja tenien.

Bloch em va ajudar a veure que la utopia no és tan sols una provatura, no és tan sols teatre, sinó que ja és realitat. Realitat en el sentit de potencialitat. Són coses que ja són al món. Només cal treure-les a la llum, com diu Bloch en sentit filosòfic. Jo diria que les coses només han de rebre més atenció. I amb escoltar no n'hi ha prou. També ens n'hem d'ocupar.

La idea de la potencialitat [#00:15:21-6#](#)

Parlant filosòficament, Aristòtil ja usa en la seva "Metafísica" el símil d'una flor per explicar la potencialitat. Molt simple: la potencialitat és la llavor de la flor. La llavor és en potència el que després és la flor. D'interpretacions, n'hi ha moltes, però quedem-nos amb la simple imatge. Si la reguem, si la protegim de la neu i altres influències, la llavor ja és una flor. No pas una utopia, com la gent sol dir despectivament: "Tan sols és una utopia, no és real, tan sols un somni." I no. Hi ha aquesta llavor. Només cal prestar atenció a aquesta latència, a aquesta potencialitat, i ocupar-se'n. I fer-ho no solament amb les flors sinó realment amb les persones i amb la democràcia.

"Realisme polític": un teatre no es construeix [#00:16:35-4#](#)

Anteriorment no existia la idea que aquest lloc (el teatre) també pot ser una casa de la comunitat. La idea del "Manifesto" va sorgir d'una situació concreta.

El somni l'havíem tingut sempre. Sobretot jo i Fausto Cabla, l'actor amb qui vaig escriure el "Manifesto". Ja feia anys que teníem la idea, però al final la vam escriure perquè a Ghedi (una petita població de 17.000 habitants) hi construïen un teatre molt cèntric. Encara estaven en obres. Vam pensar que seria un bon lloc per realitzar la nostra utopia i vam escriure el "Manifesto". Però en el moment en què va sortir el "Manifesto" ja vam tenir problemes, perquè hi havia eleccions. Ara haig de fer un parell d'aclariments polítics molt concrets. En aquesta localitat, curiosament solia haver-hi govern d'esquerres –a Nord-Itàlia, no gaire normal–.I vam escriure el "Manifesto" just durant la campanya electoral. I també el vam publicar. Al principi vam penjar cartells amb el títol "Manifest", sense posar-nos-hi nosaltres ni els nostres noms. La gent es va pensar que formàvem part de la campanya, però no era així. Per desgràcia –ho haig de dir–, per primera vegada va guanyar un govern de dretes que, abans de decidir-se la construcció del teatre, ja hi estava en contra. Quan va guanyar aquell partit, ja hi havia la crisi econòmica i van posar per disculpa (tracto de dir-ho diplomàticament) l'argument que no hi havia prou pressupost. Val a dir que hi havia prou diners per a les festes que celebraven, però això és una qüestió de prioritats. L'edifici del teatre a Ghedi continua igual com va quedar, sense portes ni finestres, a mig fer.

Als “gitanos de la utopia” no els cal cap edifici #00:19:14-8#

Llavors vam dir: molt bé, som els gitanos de la utopia i, així i tot, realitzarem el projecte. No teníem la Casa de la Democràcia, com volíem anomenar aquest teatre. Però vam organitzar projectes a Ghedi. Teníem la sort que a Itàlia fa bon temps i vam muntar una obra teatral sobre la història de la localitat. A Ghedi tenim una cosa que a nosaltres no ens agrada gaire, però que forma part de la història: una base aèria de l'OTAN, d'ús militar. Cent anys abans, s'hi havien fet els primers intents de vol. Per això vam organitzar una obra sobre l'aviació. Dic organitzar perquè van participar-hi tant actors professionals, coneguts a tot el país, com també jovent del lloc. Pel que fa a la dramaturgia, p. ex., un va dir: “Moltes vegades somio a volar.” Bé, incloem l'element en l'obra. O bé: “Volar em fa por” i també vam agafar aquest element. Alguns van participar en la dramaturgia i d'altres van fer d'actors. Hi havia gent que ballava bé. I ho vam “utilitzar”, en el bon sentit. Finalment vam intentar que tots s'hi involucressin. Necessitàvem materials de pintura i vam anar a les botigues a demanar materials vells. Els dèiem que esmentaríem els patrocinadors i que els ho agrairíem. També necessitàvem vestits i fins i tot les monges ens van regalar alguna roba. Necessitàvem menjar i la gent ens en va portar.

Va ser un gran èxit, també de públic. Van venir-hi més de 200 espectadors. Ens van faltar seients. Com deia, no teníem cap teatre, de manera que vam actuar en una placeta. I realment va quedar petita, perquè va passar el que en màrqueting en diuen “factor multiplicador”. Tots ho van veure com un esdeveniment per a ells mateixos i per a la ciutat. Quan una noia actuava de ballarina, venien els pares i els amics. Tothom hi reconeixia la història del lloc, almenys en part, perquè hi havia elements històrics. Però també s'hi podien descobrir elements nous, algunes coses no se sabien. I després hi va haver un gran moment comunitari. Amb el nostre projecte, doncs, ho havíem aconseguit realitzar. Haig de dir que va resultar bonic de debò, també amb aspectes crítics. Va portar polèmica per uns temes determinats o per com havíem realitzat alguna cosa. Però no ho trobàvem gens negatiu, l'important era poder parlar-ne. I que es produís un diàleg, una trobada de carn i os, no solament virtual com en una *community* d'internet. La gent realment hi va acudir. I després en podia parlar amb els qui hi trobava. Molts deien: “No m'ha agradat, massa modern per a mi”. Molt bé, doncs parlem-ne: Què té de bo o de dolent? Quins elements no hem tractat? Va ser molt bonic.

Però també hi ha problemes pràctics, per això el teatre també és sempre polític. Sovint has de trobar finançament. Per a la nostra obra ens en va caldre ben poc. Com deia, comptàvem amb el cos de les persones que en tenien ganes. Els actors no volien cobrar, tractant-se d'un projecte experimental. Hi van invertir el seu temps i la seva professionalitat. I els decorats també eren molt senzills, els volíem així. A l'escenari vam posar objectes artístics que ja existien. També vam fer servir paper i cartons, vam fer un avió de cartó.

Els elements subversius de la tradició, tema actual en Bloch #00:24:23-6#

Sempre m'ha interessat que la filosofia ha d'influir en la realitat i de Bloch m'agrada que ho vegi així. També Gianni Vattimo, un filòsof sobre el qual he treballat, adopta de Foucault el concepte "ontologia de l'actualitat". Bloch sempre va encarar-se amb problemes del seu present i deia que Marx no estaria content que el prenguessin per un catecisme. Em penso que no l'erro si jo tampoc no ho faig amb Bloch, encara que fins ara tampoc no n'he dit gaire cosa en contra seu.

Avui dia, en el nostre món on la globalització representa un paper important, també tenim una crisi, entenent la paraula 'crisi' també en sentit positiu. La crisi és com una malaltia que pot acabar molt malament, però també ofereix una possibilitat. Això rau en la mateixa etimologia de la paraula, que inclou la possibilitat de millora posterior. Ho trobem igualment en l'ontologia de Bloch, que diu que la utopia és un procés possible del món. Un tot (un), la seva utopia, pot acabar en sentit positiu, però també en negatiu, en no res. Així és com veig la crisi. Es veu gairebé a tot arreu, és el que Nietzsche ja profetitzava: els antics valors ja no valen tal com eren. Això no vol dir que no es puguin tornar a tenir, però s'ha de trobar d'alguna manera una altra actitud. Perquè de fora ve molta cosa, moltes altres cultures arriben allà on vivim, tant a les ciutats com als pobles. Ens obrim, vivim en una societat oberta, o ho hauríem de fer. En aquest sentit cal reflexionar sobre allò que tenim. O sigui, sobre la tradició, un tema de gran riquesa en la filosofia de Bloch.

Davant la tradició es pot córrer el risc de pensar que tot és nou, que els valors antics ja no són vigents. S'ha de desconstruir-ho tot i no prestar atenció al passat. El mateix Bloch diu just el contrari, exactament en "Herència d'aquesta època". Aquest títol ja és gairebé irònic. No és pas "aquesta època", la d'ell, sinó qualsevol època. Aquest llibre és de màxima actualitat. Avui també ho veiem, a Europa si més no. En l'època de Bloch, quan va escriure aquest llibre, ell va dir dels nazis que gairebé tenien el monopoli de la tradició. Això va portar la reacció contrària, que per desgràcia es dona massa sovint en el moviment d'esquerreres: per protesta, deixar d'ocupar-se de la tradició. Bloch diu que aquí s'ha perdut molt del passat negligit. Molta gent ha perdut el seu passat. A Europa cal anar realment amb compte i llegir Bloch, escoltar. Aquest és un dels punts importants: la tradició. Els elements no recollits i subversius de la tradició.

Pasolini un cop més, ell també posava esperances en la tradició. Per què? Primer perquè, si no, no tenim cap identitat. Però Bloch també deia que la tradició pot ser subversiva. Segons el seu concepte d'utopia, en el passat també hi ha molt de futur. Prenem la idea de latència i tendència: molt del passat encara no s'ha tret a la llum. Moltes potencialitats d'antigues maneres de pensar encara no s'han vist ni s'han realitzat. De manera que el passat no es pot deixar simplement de banda.

Monopolització perillosa de la tradició a través de la ultradreta a Europa #00:29:34-7#

En cada persona, en cada votant, per dir-ho políticament, també hi ha elements tradicionals. Tots portem història que cal escoltar. Per què dic votants? Ara veiem

que a Europa –i això torna a ser el corrent fred, o sigui, l’anàlisi– hi ha molts electors que busquen elements xenòfobs, però també altres elements de la tradició, i llavors voten partits d’extrema dreta. Em refereixo a la gent com Sarrazin a Alemanya o com Wilders a Holanda, i també a moviments italians que em fan molta por. La Liga Norte. Aquí hi ha una necessitat i una recerca d’identitat en la tradició, cosa que també és una protecció.

Roberto Esposito va fer ahir una conferència en aquest Institut sobre el concepte d’immunitat, sobre biopolítica. Cada cos, entès també com a societat o comunitat, necessita aquesta protecció. No es pot viure sense sistema immunològic. Aquesta protecció forma part de la identitat. La gent necessita una identitat i una història d’un mateix. Però quan aquesta protecció és massa gran, mata el propi cos o la comunitat. En aquest equilibri, Bloch és realment molt important amb la seva idea de la utopia en el passat. Venim al món amb una “deixa” (la derellició de la existència, que diria Heidegger), amb una determinada història que simplement no es pot esborrar. Això, també ho diria Bloch. Aquesta determinada història té no solament passat. En ella també hi ha presència i més elements utòpics, de futur. Hem d’entendre quines realitats es poden treure’n en vista de les tendències actuals.

En l’art encara es veu més. I naturalment, en la política també. Per què hi ha corrents com el neoclassicisme? Perquè elements del classicisme, que és passat, encara són molt actuals. Això és pròpiament aquest passat, aquesta no-contemporaneïtat. Bloch aporta un pensament polític en la seva teoria dels estrats històrics: aquesta no-contemporaneïtat de diversos estrats al mateix lloc. Em refereixo no solament als estrats econòmics o socials, sinó a estrats en general, com la procedència, la identitat, que tenen valors determinats, que són marcs temporals determinats. No són simultanis, ni cap d’ells té prioritat només per ser una mica més present. Qui decideix quin és més avançat o més actual? Ningú no ho pot fer. Cal aportar un diàleg en aquests estrats, en aquestes no-contemporaneïtats. Trobo que en el pensar de Bloch aquest element és molt i molt actual.

Fantasia concreta en comptes d’una utopia universal abstracta #00:33:09-4#

Un altre aspecte actual és el concepte de la utopia concreta, on l’esmentada fantasia subversiva trobo que té un paper important. Al meu llibre també esmento els pensaments de Vattimo sobre la fantasia. Bloch també pensa així. Però en Vattimo agafa encara més abast o actualitat. Aquesta fantasia subversiva no sols serveix a l’art o a cada individu, sinó que també actua socialment perquè és subversiva i té aspectes objectius. No pas sempre, però quan és concreta, objectiva, la fantasia adopta elements que ja hi ha en la societat. I són objectius. Són el senyal que una determinada utopia és realitzable concretament. El que Vattimo m’ha dut a veure també en Bloch és que aquesta fantasia pot ser realment un element per a la democràcia en un món globalitzat. Per què? Vattimo escriu sobre això en el seu llibre *“Hermeneutic Communism: from Heidegger to Marx”* (2011). Diu: un element de l’art pot servir de model, d’exemple, per a la política, la concreció de la democràcia i la manera de funcionar. Perquè les lleis van lligades

amb una determinada cultura. Hi ha la declaració dels drets humans, que sempre tracta de ser universal. Però Vattimo també té por de l'universalisme, d'una manera semblant a Bloch, respecte a les utopies. Si pensem que una cosa és universal, hi ha un perill. I aquest perill és que s'imposarà una idea determinada. Per això Vattimo defensa el "pensar dèbil", fer prevaler una cosa sense violència, sense la violència del totalitarisme.

Bloch ho exposa en les utopies; de fet, en tot "El principi de l'esperança", però especialment quan parla de les utopies socials, que apareixen en l'art, però també en Fourier, Campanella o Thomas More, des de l'inici de les utopies. Es tenia la idea positiva que tothom havia de ser feliç. Però en l'intent d'imposar-ho – igual com s'havia demostrat en el comunisme, que Bloch coneixia en haver viscut a la RDA –, el que sempre s'imposa és una única idea. I quan veus que una idea teva o la d'un grup ha de ser universal, això és un error. En això no hi ha cap utopia concreta. Llavors continua sent abstracta. I jo diria que aquesta no és la utopia important i duradora.

Una utopia abstracta té importància com a model, però en la política s'han de veure les possibilitats concretes per canviar realment alguna cosa en la vida de la gent. Per això l'element del diàleg (que l'art aporta amb la seva fantasia) pot ajudar realment que la utopia no resti abstracta. Per què ho anomeno fantasia concreta? Perquè és un element que fomenta el diàleg i coneix no una sola manera de pensar. Aquest és el moment feble, no pas en el sentit del pensar dèbil. Diguem-ne més aviat el moment perillós d'aquestes filosofies de la racionalitat, en què el raonament serveix de mitjà, o el parlar, la idea que tothom es pot entendre enraonant. Com a estrangera, conec bé el problema. No és el mateix quan m'expresso en alemany, no estic al mateix nivell. Els models de racionalitat que s'han imposat a Europa no són l'única possibilitat. Aquesta no és l'única racionalitat, n'hi ha d'altres. A les altres maneres de pensar, abans els deien irracionals. La racionalitat que a les universitats reconeixen malauradament gairebé com la única, no és la única. I ara no parlo de racionalitats que vénen d'altres cultures, sinó, a propòsit de la no-contemporaneïtat, d'altres menes de Racionalitat que es donen en la nostra història, en la nostra societat. Per això, segons el meu parer, no es pot dir que la democràcia tan sols és possible en l'àmbit racional. La fantasia subjectiva, quan és objectiva, és una manera de demostrar que hi ha una altra mena de raó que no funciona igual que l'anomenada racionalitat reconeguda. També se'n podria dir: la racionalitat de la història dels guanyadors. N'hi ha d'altres. I la fantasia subversiva, objectiva, ho demostra.

Ernst Bloch i Gianni Vattimo "en diàleg" #00:39:22-7#

Quan em vaig proposar posar Bloch i Vattimo en diàleg, com ho vaig definir en el meu treball, era conscient que corria el risc de corregir l'un a través de l'altre. Vaig tractar de no fer-ho i espero no haver-ho fet. Però, és clar, no queda exclòs. El meu propòsit era reunir els elements d'una manera constructiva. M'ho van qüestionar, i no va ser fàcil d'aconseguir que el tema s'acceptés per a un doctorat. "Bloch i Vattimo, què tenen a veure l'un amb l'altre?" Potser vaig estar de sort. O potser vaig intuir-ho en veure una associació justament entre diàleg i atenció, i

també en la relació entre art i política en el cas d'ells dos. Després vaig trobar algunes proves que la tria del tema no era tan arbitrària. Durant el treball vaig descobrir una cosa que en general no se sabia. El mateix Vattimo em va dir en una conversa: "Oh!, és cert. No hi havia pensat."

Al començament de la seva carrera, Vattimo va escriure primer sobre Aristòtil. Però el seu primer seminari, o un dels primers, tractava d'Ernst Bloch. De "L'esperit de la utopia". I després va parlar sobre les avantguardes, però sempre des de la perspectiva de Bloch. Tal com Bloch parla de les avantguardes en "L'esperit de la utopia". I crec que aquí hi ha un element essencial. Bloch va marcar el pensament de Vattimo. Després, certament, Vattimo no li va prestar atenció perquè aleshores es va dedicar molt a Gadamer i a la hermenèutica.

Però Bloch sempre hi era. I en l'obra de Vattimo vaig veure (potser perquè m'hi vaig fixar molt) que cita Bloch sovint. No cal dir que, quan cites algú, també pots no ser-li fidel. Però estic convençuda que el millor alumne també ha de traïr una mica el mestre si vol produir alguna cosa nova.

No es pot dir que Bloch hagués estat cap gran mestre per a Vattimo, però d'alguna manera el va influir, sens dubte. I Vattimo va estar content d'adonar-se'n. Ho va trobar bé. Més tard, Vattimo també ha escrit sobre la utopia. Ha parlat d'una heteroutopia en el sentit com Bloc, segons ho interpreto jo, entén el multivers. O sigui, que una utopia que no és abstracta no va únicament en una direcció. Sinó que, en el fons, utopia és la possibilitat que tots trobin la seva utopia pròpia. No solament cadascú, sinó també cadascuna de les cultures. El que és important per a una cultura no ho és per a una altra. El multivers també podria significar això, que no solament hi ha un progrés, sinó diferents direccions. Això també es troba en el pensament de Gianni Vattimo. Però, és clar, és la meva interpretació. I aquest és el risc. Però m'han confirmat que no he forçat massa el pensament de Bloch i Vattimo.

La idea de les "Petjades" de Bloch, naturalment en relació amb Benjamin i la història dels perdedors, Vattimo també la recull. El seu "pensar dèbil", que primer es va considerar més aviat postmodern i ontològicament dirigit contra el totalitarisme de la metafísica, en el seu últim llibre s'hi apropa molt a les "Petjades". En el seu últim llibre posa atenció en els dèbils, les restes, com ell ho anomena, les empremtes que encara queden. Per això s'ha interessat darrerament per Sud-Amèrica, cosa que també té de comú amb Bloch. Després hi ha altres elements, com la idea del sistema obert, tot i que Bloch i Vattimo s'expressen amb estils d'escriure molt diversos. Hi ha molts punts en comú.

També vaig trobar interessant –potser vist estratègicament, perquè estava interessada en l'actualitat– que Bloch i Vattimo comparteixin elements històrics, alguns, no tots. Bloch va néixer primer, és clar. Vattimo va néixer durant la guerra. Però el 1968, p. ex., el van viure tots dos. Em va agradar que tinguin alguns elements en comú, encara que no tots, perquè el 1989 Vattimo també hi era. Vaig pensar que a través d'aquest diàleg potser arribaria fins avui dia, ja que el pensament de Bloch continuava actual en el diàleg. És el que vaig intentar en el meu llibre.

Acollida de Bloch a Itàlia #00:45:33-0#

Jo diria que Bloch té un paper important a Itàlia, si bé trobo que no és suficient. Ernst Bloch a Itàlia: pensem que l'edició pòstuma de "Logos der Materie" és a cura de Gerardo Cunico, un italià. Tenim Laura Boella, que ha publicat assaigs molt importants sobre les "Petjades". Tenim Remo Bodei, que, segons el meu parer, ha escrit un llibre molt important (entre d'altres publicacions, és clar): "Multivers", sobre la no-contemporaneïtat en Bloch. En el debat general sobre Bloch, Itàlia té molts exponents que hi participen. En l'art, també. Marco Baliani, actor i dramaturg molt bo, que treballa a l'estil del *teatro della narrazione*, ha posat en escena les "Petjades" de Bloch. És una mostra molt important del ressò que té. I ell no és l'únic que ho ha portat al teatre. Però en general, en el debat de la filosofia, Bloch és una mica secundari, segons el meu parer.

Cert que no ha rebut gaires crítiques, ni tan sols sobre la qüestió de si marxisme o no. Perquè a Itàlia, on el catolicisme té tant de volum, Bloch és molt acceptat a causa dels escrits teològics, com ara "Ateisme en el cristianisme". Però també, així és com ho veig jo, a través de la interpretació que Moltmann fa de Bloch. Hi ha diversos estudis, també a Itàlia, sobre la importància religiosa de Bloch. I sobre les idees polítiques marxistes. No cal dir que Bloch també interessa perquè no era ortodox. En la seva vida va tenir problemes per no ser ortodox, a causa d'això se'n va haver d'anar de la RDA. Per això la seva acollida és bastant important.

De vegades també se'n fan jornades o escrits. Però la recepció de Bloch no és cabdal. A les escoles i a les universitats se l'esmenta massa poc, per a mi. També n'hi ha molts que el prenen més aviat per escriptor, com a Alemanya, on la idea està molt escampada. És per l'estil tan bonic que té. Però caldria recordar que pensadors com Nietzsche, per esmentar-ne un, o si en puc esmentar un altre, Plató, ells no van escriure seguint la metafísica dels guanyadors, que diguéssim. Ho trobo una riquesa, que Bloch escrivís tan bé. Però és una espasa de dos talls. També en el ressò que té a Itàlia.

Descobrir la filosofia de Bloch #00:49:09-6#

Vaig descobrir Bloch quan anava a la universitat. Vaig estudiar a Itàlia. I allà vaig tenir la sort que dos professors il·lustrats coneixien Bloch: Angelo Pupi i Massimo Marassi. Ells n'havien parlat. De seguida hi vaig descobrir una afinitat, en vaig quedar ben fascinada. Però en els llibres de text no n'hi havia gaire cosa. Després vaig anar-me'n a Alemanya i havia de trobar un tema per al doctorat. Volia acabar de descobrir Bloch i em vaig posar a llegir-ne un llibre. I me'n vaig enamorar de debò. Ara que ja tinc el doctorat, ho puc dir: encara no havia llegit tota l'obra de Bloch quan em vaig decidir a fer la tesi sobre ell. Era tan bonic! El volia descobrir en totes les seves facetes. Quan vaig dir a la meva professora que voldria descobrir Bloch, em va respondre: "Completament d'acord!" També ho haig d'agrair a la casualitat. Si hagués ensopegat una altra catedràtica que potser hagués tingut prejudicis, no hauria tingut ocasió d'aprofundir els meus coneixements blochians. Després he tingut més oportunitats de conèixer Bloch a

través de l'Associació i de la Societat Ernst Bloch.

“El principi de l'esperança” és el primer llibre que en vaig llegir, doncs. No me n'avergonyeixo, el seu estil ja em va agradar –això, m'ho llegeixo, vaig pensar– no m'importa el gros de la seva obra. Només en les primeres frases ja hi vaig trobar tant, que vaig pensar que n'hi hauria prou escrivint sobre les deu primeres frases. I va ser el meu primer llibre.